I. GYVENVIETĖS IR PILIAKALNIAI

ŠVENTOSIOS 3-OJI STOVYKLA

RIMUTĖ RIMANTIENĖ

Tarp 1 ir 2 stovyklų, į šiaurę nuo kelio į „Pajūrio" žuvininkystės ūkio fermas, buvo matyti apie 1 m aukščio pakilumėlė — kyšulys į buvusį ežerą. Vieta nuo seno ariama, dirvoje pasitaikydavo gintaro gabalų ir dirbinių nuolaužų. 1971 m. bandomoje perkasoje išryškėjo, kad pakrantėje buvusios stovyklos kultūrinis sluoksnis neišlikęs, o radiniai suplauti į buvusį ežerą. Todėl 1972 m. kasinėta lomelė aplink minėtąjį kyšulį. Ištirtas 706 m^2 plotas ir didžiojoje dalyje pasiektos kultūrinio sluoksnio ribos. Visame plote paviršių dengė 20—30 cm storio judinto dirvožemio sluoksnis. Po juo, ypač pietrytinėje dalyje, buvo 10—40 cm storio juodų durpių sluoksnelis, o žemiau visame plote slūgsojo 20—50 cm storio durpingas birus sapropelio sluoksnis. Žemiau žalias sapropelis, kuris pietrytiniame tyrinėto ploto pakraštyje siekė daugiau nei 220 cm gylį nuo žemės paviršiaus. Po juo buvo įžemis — baltas smėlis. Arčiau buv. kranto radiniai gulėjo žaliojo sapropelio sluoksnio dugne, apie 100 cm nuo žemės paviršiaus, o giliau į buv. ežerą radiniai pasirodė 120—140 cm gylyje, sluoksnio viduryje. Sluoksnyje rasta gerai išsilaikiusių medžių gabalų bei karčių, tačiau jie nesudarė jokių konstrukcijų. Pasitaikydavo dailiai išskeltų ilgų eglinių skalų.

Didžiąją radinių dalį sudarė keramika. Puodų molio masėje buvo organinių ir mineralinių priemaišų. Atsekamos tik dvi puodų formos: plačiaangis smailiadugnis (rasti tik 2 plokščių dugnelių fragmentai) puodas ir dubenėlis. Iš viso pavyko atsekti buvus apie 670 puodų, iš kurių apie 40, t. y. apie 5%, sudarė dubenėliai. Didieji puodai skyrėsi tik savo pakraštėlių forma. Jų dauguma (apie 55%) sudarė puodai profiliuotu (S pavidalo) pakraštėliu. Apie 30% puo-

dų buvo tiesiu statmenu pakraštėliu ir tik apie 15% buvo į vidų gaubtu pakraštėliu. Ornamentuojamos dažniausiai tik puodų lūpos įstrižomis įkartomis, duobutėmis, apvajiniais įspaudais, trikampėliais ir pan. Daug rečiau pasitaikė ornamentų ant petelių — apvajiniai įspaudai, įspaudėlių kryputės. Pasitaikė palyginti nemaža ženklų, neįeinančių į ornamentiką: tai taškučių įspaudėliai, sudarantys gyvulių figūras ar neaiškias kombinacijas. Iš jų išsiskyrė unikali puodo šukė su reljefine žmogaus figūrėle (iš viso žmogaus atvaizdai ankstyvojo neolito keramikoje pasitaiko retai, ir jie paprastai atlikti raižytine ar badytine technika).

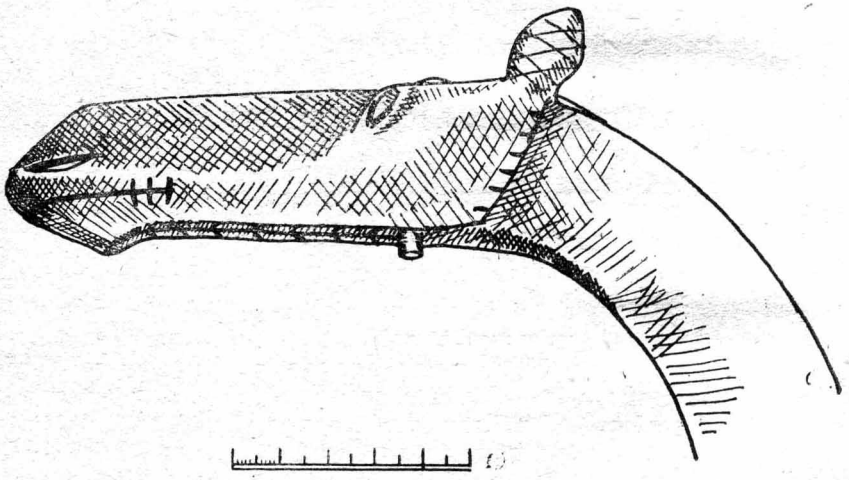

1 pav. Raginė briedės galva

Iš kaulinių dirbinių minėtinos ylos, antgaliai, žeberklų fragmentai, peiliukai ir daug pragręžtų žvėrių (elnio, šerno, lokio, tauro ir kt.) dantų-amuletų. Jų tarpe išsiskiria dvi apeiginės lazdos, padarytos iš elnio ragų su realistiškomis briedžių galvutėmis viršūnėse (tokios apeiginės lazdos būdingos ir kitoms Rytų bei Šiaurės Europos neolito medžiotojų kultūroms).

Labai maža buvo gintarinių dirbinių — tik 6 sagučių ruošiniai ir 1 grandelės ruošinys, o šiaip daugiausia nuoskalos ir neapdirbti gabaliukai. Taip pat labai maža ir titnago: tik keli retušuoti dirbiniai (yla (?), grandukas, gremžtukas, nuoskala). Tik 1 įveztinis skalūno skobtelis atstovauja kertamiesiems įrankiams.

Iš kitų buities liekanų minėtinos — 3 medinės kultuvės riešutams skaldyti, medinių kauptukų dalys, 2 mediniai šaukštai ir kt.

Pagrindinis stovyklos gyventojų verslas buvo medžioklė ir žvejyba. Iš medžiojamųjų gyvulių (pagal rastuosius kaulus) minėtini: briedis, elnias, stirna, šernas, lokys, lapė, bebras, kiaunė. Rasta ir įvairių gėlavandenių žuvų ašakų, taip pat žvejybos įrankių liekanų: sveikas medinis irklas ir kelių kitų irklų fragmentai,

keletas plūdžių iš pušų žievės ir daugybė tinklų pasvarų — beržo tošim apvyniotų ir virvelėmis perrištų riedulių, paprastų akmenų, perrištų karna, ir plokščių akmenų išskeltais šonais.

Gyvulių auginimu žmonės nesivertė, tačiau turėjo naminį šunį, be to, pažinojo vieną kultūrinį augalą — kanapę; rasta nemaža jos grūdų. Kanapės nėra vietinis laukinis augalas ir rodo, kad buvo prekiaujama su pietiniais kaimynais, greičiausiai su virvelinės keramikos kultūros gentimis; tuo tarpu skalūno skobtelis rodo prekybinius ryšius su šiauriniais kaimynais — finougrų gentimis.

Žvejyba ir medžioklė apsprendė ir žmonių pasaulėžiūrą. Jie turėjo gausią medžioklės magiją: apeiginės lazdos su briedžio atvaizdais, matyt, buvo vartojamos magiškose apeigose, kad sektųsi medžioklė, neornamentiniai (o gal ir kai kurie ornamentiniai) puodų ženklai irgi siejosi su tuo pačiu tikslu. Galgi ir kanapė buvo tik svaigalas, naudojamas apeigose?

Tyrinėtoji stovykla — vietinės Narvos—Nemuno kultūros vėlyvosios fazės — III tūkstantmečio pr. m. e. antrosios pusės gyvenvietė (radiokarboninė data 4410±70 metų (Vib—9).

ŠARNELĖS (PLUNGĖS RAJ.) STOVYKLA

RIMUTĖ RIMANTIENĖ

Pirmieji Šarnelės (Varduvos apyl.) durpyno kauliniai mezolitinio tipo radiniai pateko į Telšių kraštotyros muziejų 1940 ir 1965 m.[1] Jie buvo išversti, tiesinant Varduvos vagą, nuleidžiant Ertenio ežerą. 1966 m. pavasarį kartu su Telšių muziejaus darbuotojais apžiūrėjome vietovę. Reljefas darė įspūdį, kad senų senovėje čia turėjęs plytėti ežeras, įsispraudęs tarp kalvų, vadinamų Pilale, Korpiške ir Pile. Pietiniu šios buvusio ežero daubos pakraščiu dabar teka Varduva. Atrodė, kad rastieji dirbiniai iškelti iš ežero dugno, kur jie buvę suplauti iš stovyklos. Jos ir ėmėmės ieškoti. Apžiūrėjus visas pakrantes, Pilalės kalvelėje rasta atskirų titnago nuoskalų, jų tarpe buvo ir retušuotų. 1973 m. į Šarnelę teko vėl sugrįžti patikrinti, ar galima pelkę leisti melioruoti, nepažeidžiant kultūros paminklo. Tuo tikslu buv. ežero pakrantėse iškastos 35 įvairaus ilgio perkasos. Tik vienoje iš jų aptiktas kultūrinis sluoksnis, ir šis pagrindinis tyrinėjimo plotas praplėstas iki 124 m^2. Iš viso Šarnelėje atkasta 390 m^2.

Pagrindinis tyrinėjimo plotas buvo netoli tos vietos, kur 1965 m. išversti kauliniai radiniai, beveik pačioje siauriausioje upės daubos vietoje, seniau buvusioje upės sietuvoje. Piūvyje buvo matyti šie sluoksniai: paviršiuje velėna ir durpės, po jomis žvirgždas su organinėmis liekanomis; jis apatinėje dalyje perėjo į

[1] **V. Valatka**, Šarnelės stovykla.—„Muziejai ir paminklai", 1968 m. gruodis, p. 39—42.